

SANATTA GÖRSEL ALGININ LİTERATÜR AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Saniye Çağlayan
saniyecaglayan@gmail.com

Murat Korkmaz
hakanmuratkorkmaz34@gmail.com

Gönül Öktem
gonuloktem@gmail.com

Özet

1900'lerde Alman ve Avusturyalı psikologların ortaya attığı Gestalt kavramı temelde insanın gözünün görsel deneyimleri nasıl organize edip algıladığını araştırmaktadır. Gestalt Kuramına göre; algıyı örgütlemedeki yardımcı ilkeler şöyledir; Şekil-zemin ilişkisi, Yakınlık yasası, Tamamlama yasası, Benzerlik yasası, Süreklilik yasasıdır. Çevreyi algılama ve analiz etme sürecinde önemli bir kavram olarak ortaya çıkan algı, 'nesnel dünyayı duyular yolu ile öznel bilince aktarma biçiminde tanımlanmaktadır. Algılama, bir organizmanın gereksinimlerini karşılamak için çevresel bilgileri bir yöntemle elde etmek süreci olarak düşünülebilir. Bu anlamda tarama yöntemiyle hazırlanmış literatür çalışmamızda öncelikle algı, algılama, algıyı etkileyen faktörler ve algı yaklaşımlarının ardından görsel algı konusuna değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Gestalt, Görsel Algı, Algılama.

EVALUATION OF VISUAL PERCEPTION IN ART IN TERMS OF LITERATURE

Abstract

The concept of Gestalt, which was put forward by German and Australian psychologists in 1900s, basically studies how human eyes organize and perceive visual experience. According to Gestalt Theory, the principles organizing perception is as follows; multistability, law of proximity, law of closure, law of similarity, law of continuity. Perception, which is an important concept in the process of perceiving and analyzing, is defined as transferring objects into subjective conscious through senses. Perceiving can be considered as a process in which an organism obtains environmental information to meet the needs. In this sense; perception, factors affecting perception, different approaches to perception and visual perception are dealt with.

Key Words: Gestalt, Visual Perception, Perception.

GİRİŞ

Grafik kelimesi, yazmak, resim çizmek, işaret, desen anlamına gelen "grafikos" ya da "graphein" sözcüğünden türetilmiştir. Görülebilen ve iletişimsel ya da işlevsel bir amaç içeren şey iyi bir tasarım tanımıdır. Başka bir ifadeyle grafik düşünceyi, bir duyguyu ya da nesnel evrenin bir parçasını resimsel öğeleri ve fotoğrafları iki boyutlu düzlem ya da üç boyutlu formlar üzerinde kullanarak tasvir etme anlamına gelir (Ersöz, 1993). Grafik tasarım ise, bir mesajı görsel iletişim yoluyla hedef kitleye duyurma işlevini, güzel sanatların estetik nitelikleriyle birlikte, resim ve yazıyı birbirini tamamlayan bir düzenleme içinde kullanarak yerine getirir (Eczacıbaşı, 1997).

Bir bütünün düzen ve niteliği onu oluşturan etki elemanları ve onların hareketi ile ifade bulmaktadır. Seçilen ve yeniden oluşturulan bir çizgi, bir renk, bir biçim veya ton her zaman bir diğeri ile bağlantılıdır. Bir tasarımın meydana gelmesinde nokta, çizgi, renk, biçim, doku, leke, ölçü gibi etkili olan görsel tasarım elemanları vardır. Tasarım elemanlarından en başta geleni noktadır. Nokta, büyük ya da küçük boyutlarda kullanılabilir. Yan yana geldiğinde ise bir çizgiyi meydana getirir. Çizgi, tasarımda önemli bir elemandır. Kompozisyonda dengeli

sağlayabilir veya farklı bir yerde kullanımı dengeyi bozabilir. Birçok çizginin veya objenin bir arada bulunuşu, tek bir çizgi üzerindeki dönüş ve kıvrımlar ile değişik tonların oluşturduğu yüzeyler, bir tasarımda biçimi oluşturan unsurlardır (Ketenci ve Bilgili, 2006).Görsel alanda dokusal etki, bakış açısına, bakış uzaklığına ve algılama koşullarına bağlı olarak aynı cins şeylerin çok sayıda ve dizgisel özelliklere dayanarak yan yana gelmeleriyle izleyiciye bıraktıkları ve görsel yolla algılanan etkidir (Kalyoncu, 2000). Yüzeylerin, herhangi bir malzeme ile örtterek, renk, doku, ışık-gölge, ölçü geometri, derinlik olarak ifadelendirilmenin tekniği lekedir (İstifoğlu Orhon, 2003). Bir grafik tasarım ürünü, daima değişik ve belirli ölçülere sahip görsel unsurların bir araya gelmesiyle oluşur. Ölçüler büyüdükçe etkileyicilik ve algılanırlık da artar. “Tasarım alanındaki her yeni yaklaşımın değişik bir akım ya da üslup olarak ele alınmasına karşın, bunların yararlandıkları ilkeler temelde aynıdır. Bir insanın nasıl gördüğü ve görsel bilgiyi nasıl anlamlı bir bütüne dönüştürdüğünü araştıran Gestalt Psikoloji Okulunun bu alanda elde ettiği sonuçlar, tasarım ilkelerini belirleyen başlıca faktörler arasındadır. (Becer, 2005). Buradan hareketle araştırmanın kapsamı olarak “ Görsel algının sanatta yeri nedir?” problem cümlesi üzerinde yoğunlaşmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın ana amacı, sanatta algı ve görsel algı kavramlarının önemini vurgulamaktır. Araştırma süresince elde edilen verilerin ve varılan sonuçların grafik tasarım eğitim öğretim süreçlerinde kullanılabilmesini sağlamak ve bu konu üzerinde ileride yapılacak çalışmalara öncül olmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma mesajın görselleşmesi sürecinde günümüz grafik tasarım uygulama ve eğitim süreçlerinde algı ve görsel algılama kavramlarının tasarıma olan etkilerinin ortaya konulması ve öğrencilerin analitik ve üretici düşünme becerilerinin bu kavramların yardımıyla geliştirilmesi konusunda çözüm önerilerinin geliştirilmesi açısından önemlidir.

GİRİŞ

Bir bütünün düzen ve niteliği onu oluşturan etki elemanları ve onların hareketi ile ifade bulmaktadır. Seçilen ve yeniden oluşturulan bir çizgi, bir renk, bir biçim veya ton her zaman bir diğeri ile bağlantılıdır (Gökaydın, 2002). Bir tasarımın meydana gelmesinde nokta, çizgi, renk, biçim, doku, leke, ölçü gibi etkili olan görsel tasarım elemanları vardır. Tasarım elemanlarından en başta geleni noktadır. Nokta, büyük ya da küçük boyutlarda kullanılabilir. Yan yana geldiğinde ise bir çizgiyi meydana getirir. Çizgi, tasarımda önemli bir elemandır. Kompozisyonda dengeyi sağlayabilir veya farklı bir yerde kullanımı dengeyi bozabilir. Birçok çizginin veya objenin bir arada bulunuşu, tek bir çizgi üzerindeki dönüş ve kıvrımlar ile değişik tonların oluşturduğu yüzeyler, bir tasarımda biçimi oluşturan unsurlardır (Ketenci ve Bilgili, 2006).

Görsel alanda dokusal etki, bakış açısına, bakış uzaklığına ve algılama koşullarına bağlı olarak aynı cins şeylerin çok sayıda ve dizgisel özelliklere dayanarak yan yana gelmeleriyle izleyiciye bıraktıkları ve görsel yolla algılanan etkidir (Kalyoncu, 2000). Yüzeylerin, herhangi bir malzeme ile örtterek, renk, doku, ışık-gölge, ölçü geometri, derinlik olarak ifadelendirilmenin tekniği lekedir (İstifoğlu Orhon, 2003). Bir grafik tasarım ürünü, daima değişik ve belirli ölçülere sahip görsel unsurların bir araya gelmesiyle oluşur. Ölçüler büyüdükçe etkileyicilik ve algılanırlık da artar. “Tasarım alanındaki her yeni yaklaşımın değişik bir akım ya da üslup olarak ele alınmasına karşın, bunların yararlandıkları ilkeler temelde aynıdır. Bir insanın nasıl gördüğü ve görsel bilgiyi nasıl anlamlı bir bütüne dönüştürdüğünü araştıran Gestalt Psikoloji Okulunun bu alanda elde ettiği sonuçlar, tasarım ilkelerini belirleyen başlıca faktörler arasındadır. (Becer, 2005).

1900’lerde Alman ve Avusturyalı psikologların ortaya attığı Gestalt kavramı temelde insanın gözünün görsel deneyimleri nasıl organize edip algıladığını araştırmaktadır (Uçar, 2004). Gestalt Kuramına göre; algıyı örgütlemekteki yardımcı ilkeler şöyledir; Şekil-zemin ilişkisi, Yakınlık yasası, Tamamlama yasası, Benzerlik yasası, Süreklilik yasasıdır (Ünver, 2006). Çevreyi algılama ve analiz etme sürecinde önemli bir kavram olarak ortaya çıkan algı, ‘nesnel dünyayı duyu yolu ile öznel bilince aktarma biçiminde tanımlanmaktadır (Özcan, Bayraktar, Göker ve Tekel, 2003). Algılama, bir organizmanın gereksinimlerini karşılamak için çevresel bilgileri bir yöntemle elde etmek süreci olarak düşünülebilir (Genç ve Sipahioğlu, 1990). Bu anlamda tarama yöntemiyle hazırlanmış

literatür çalışmamızda öncelikle algı, algılama, algıyı etkileyen faktörler ve algı yaklaşımlarının ardından görsel algı konusuna değinilecektir.

ALGI VE ALGILAMA

Çalışmamızın temelini algı kavramı oluşturmaktadır. Bu bağlamda kavramın tanımını yapmak gerekirse; Dökmen(1994:97) algıyı, “duyu organlarından beyne ulaşan verilerin örgütlenmesi, yorumlanması ve anlamlandırılması süreci” olarak ifade etmiştir. Aydın(1992) ise algıyı, “çevreden gelen uyarıcıların duyu organları yoluyla kavranılıp anlaşılması” olarak tanımlanmaktadır. Algılama ise Çevik(1991) tarafından değişik alanlarda “bir olgu duyusu yapmada belleğin kullanılması” veya “çevre güzelliklerinin-etkilerinin sübjektif kabulü ve çalışılması” ya da “canlı organizmanın ihtiyaçlarından birisi, faydalı araçsal bir iş-çalışma” olarak açıklanmaktadır. Başka bir tanımlamada algılama, kişinin kendi dünyasını anlamlı hale getirmek için, bilgi alma, seçme, organize etme ve yorumlama sürecidir. Ayrıca algılama, geçmiş yaşantılar, gelecekteki hedefler ve istek, duygu ve düşüncelerden etkilenen, kişiden kişiye farklılık gösteren bir olgudur da denilebilir. Algı ve algılama tanımlamalarından sonra Aydın(1992) algının temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

a-) Kişiden kişiye değişir,

b-) Algıda hareket önemlidir,

c-) Algılamada, insan gereksinimleri gereği çevresinden amaçlarına uygun bilgi toplar.

Algılama, duyu organlarını uyaran nesnelerin, farkında olunması gerektiğinden, ortam, duygusal deneyim, duygu, tutum, amaç ve dürtüler tarafından etkilenir. Algılama, görme, işitme, dokunma, tat, koku, yer ve zaman algısı şeklinde sıralanmaktadır.(AÖF Yayınları)Algının olması için öncelikle kişide ilgi, istek veya ihtiyacın doğması gerekir. Kısacası uyarılması gerekmektedir. Bu duruma duyum denilmektedir. Duyumların algıya dönüşmesinde bireyin zihinsel donanımı belirleyicidir. Zihinsel donanımdan kasıt, yorumlama-seçilme ve düzenleme işlemleridir. Algının elektriksel sinyallerle ulaştığı son nokta beyin olup, çevresel uyarıcılar sayesinde görevini sürdürür. Beyin uyarıları aldığı anda, uyarıyı tanımlar ve karşılığında verilecek tepkiyi belirler ve uygulamayı başlatır. Biyolojik açıdan algı ve beynin birlikteliği bu şekilde devam etmektedir.

(<http://www.sinancanan.net/bilimsel/insan.htm> 19.04.2013).

ALGILAMA FAKTÖRLERİ

Daha önceden de ifade edildiği üzere algılamanın temelinde özne ve nesne etkileşimi yatmaktadır. Bu durumda algının ilk önemli faktörü bulunmaktadır. Bunlar; öznel nitelikleri içeren “kişi merkezci” yanı, diğeri de nesnel niteliklerini içeren “dış merkezci” yanadır (Ünlü, 1998). Silah(2005) ise algılama faktörlerini dış faktörleri ve kişisel faktörler olmak üzere iki başlık halinde açıklamıştır.

- Uyarım Faktörleri (Dış Faktörler): Bu faktörler Ünlü(1998)’nün ifade ettiği algının “dış merkezci” niteliği olup; uyarının büyüklüğü, konumu, rengi, dokusu, yakınlığı, benzerliği, devamlılığı gibi özellikleridir.
- Kişisel Faktörler: bu faktörler de algının “kişi merkezci” nitelikleriyle uyumaktadır. Bireyin duygu ve düşünceleri, ihtiyaç ve beklentileri, tutumları, bilişsel yönelim ve deneyimleri, sosyal, toplumsal ve kültürel değerleri ve sosyal çevresi gibi faktörlerin etkisindedir.

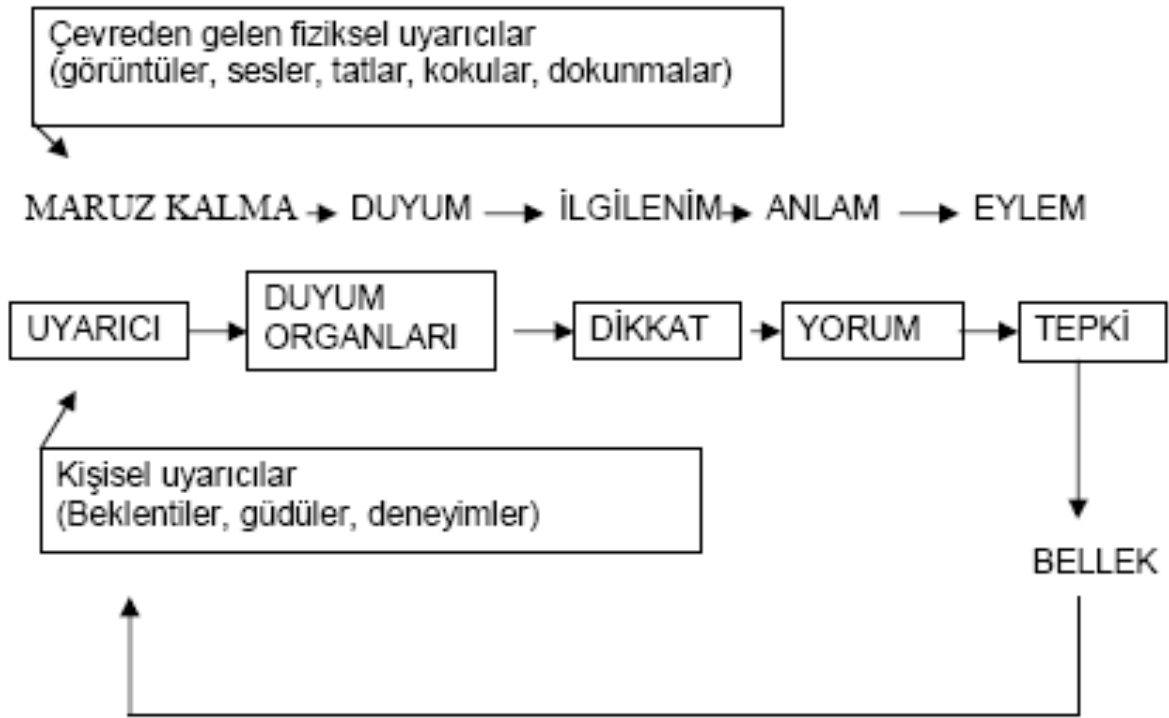
ALGISAL SÜREÇ

Algılama süreci duyum ile başlar. Duyum sayesinde dış çevredeki veriler sinirsel enerjiye çevrilmek ve işlenmek için beyne iletilir. Beyne işleme olayı gerçekleştikten sonra bilgi oluşur ve depolanır. Bu süreç algılama süreci, oluşan ürün de algıdır. Algılamanın olduğu sırada beyin, diğer duyu organlarından gelen duyularla birlikte, kişinin edindiği bilgileri, beklentilerini, toplumsal ve kültürel değerlerini de hesaba katarak gelen duyuları seçer, bazılarını ihmal eder ve elde ettiği yeni bilgiyi kategorize ederek mevcut bilgileriyle değerlendirir. Bu yüzden algılama kişinin, bilgileri, deneyimleri, kişisel ve toplumsal değerleriyle bağ kurduğundan karmaşık bir yapıya sahiptir (Cüceloğlu, 2005).

İnsan ve nesne etkileşimi, algılama, bilme ve düşünmeyi içermektedir. Ünlü(1998)’ ye göre bu üç kavramlar; “duyuşsal süreçler, çevre ile ilgili duyumsamalar ve heyecanlardan oluşan imgelerle bütünleşik motivasyonlar, arzular ve değerleri kapsamaktadır. Bu bağlamda bellekle ilgili süreçler, hareket etme, yapma, uğraş verme ve

yönelmeyi de kapsayarak bilişsel ve duyuşsal süreçlere etki ederler" şeklinde ifade edilmektedir. İnsan çevresindekileri nesnelere daima etkileşim halinde olduğundan kendi ihtiyacına cevap verenlere öncelik tanır. Bu seçimin altında önceden edindiği bilgiler yatmaktadır. Çünkü seçim sırasında nesneyle geçmişte edindiği bilgiyi birlikte değerlendirir. Bu şekilde özne- nesne etkileşiminin devamlılığı sağlanır.

Başkaya ve diğerleri(2003)'nin araştırmalarına göre ise, Ünlü' nün ifadesinden farklı olarak; nesnel uyarıların duyumsanmasını içeren "fizyolojik süreçleri ve bu duyumsama sonucu oluşan bilişsel girdilerin yorumlanma, anlamlandırılması gibi işlemleri kapsayan "bilişsel süreçleri içeren iki aşamalı bir yapı olarak algılama sürecini göstermektedir. Açıklamalarda da ifade edildiği gibi, algılamada bir süreç vardır. Algılama sürecini Odabaşı ve Barış(2002) genel olarak; seçici algılama, algısal örgütlenme ve algısal yorumlama olarak üç boyutta ele almış olup algılama sürecini aşağıdaki gibi şematize etmişlerdir.

Şekil 1: Algılama Süreci(Odabaşı ve Barış,2002:141)

Algılama, Gestalt'ın kuramıyla ilişkilidir. Bu kuram, algılamanın kişisel şartlara bağlı olmasından dolayı, bir uyarıcı için herkesin farklı biçimde yorumlamalarda bulunacağını savunmaktadır.(Tek, 1997).

ALGISAL SÜRECİ ETKİLEYEN DIŞ ETKENLER

Seçici Dikkat

Duyu organlarımız, çevremizde olup bitenlerin büyük bir bölümünü yakalar. Bu süreç içinde bulunan ortamın fiziksel koşullarına ve görme hassasiyetine göre gerçekleşmektedir.(Cüceloğlu, 1987) Belleğe giden duyuları işleyip, algı oluşturma kapasitesi son derece sınırlıdır. Uyarıcı miktarı arttıkça anlama, öğrenme içgüdüleriyle seçme zorunluluğu ortaya çıkar. Bu seçme işleminde kişinin yaşamı boyunca edindiği öğrenmeler ve geliştirmiş olduğu psikolojik yaşantılarla etkileşime girerek elemeler yapar. Yani seçim işinde en etkili faktör önceden öğrenilmiş bilgi ve deneyimlerimiz diyebiliriz. İşte, etkilenme ortamı içinde uyarıcılar ve sonunda seçilenler üzerindeki algısal odaklaşmaya "dikkat" denir. (Aydınlı, 1992)

Buradan hareketle birey, çevresini seçerek algılar ve bu seçme olayı, algılamanın en belirgin özelliklerindedir. Kızıl(2000), algısal seçimi etkileyen unsurları; algılanan uyarıcı ile ilgili özellikler ve algılayan bireyle ilgili özellikler şeklinde kategorize eder. Uyarıcılar, nokta ve çizgiden meydana gelmektedir. Nokta tek başına

boyutsuz olup, belli kurallar içinde yan yana gelerek bir boyutlu çizgileri ve iki boyutlu yüzeyleri oluşturur. Büyük, küçük, düzenli, dağınık, seyrek, sık gibi birçok etkinlikte kullanılarak yan yana geldiklerinde görsel bir bağlantı kurulur. Noktaların sıklaştıkça yüzey etkisi artar ve sıklaşıp seyrekleşmesi ışık ve gölge etkisi yapar. Ayrıca noktaların belli doğrultuları izlemesi ya da yön değiştirerek hareket etmesi düz ve eğri çizgileri oluşturur ve yüzeye yön, hareket kazandırırken, büyüklüğünün küçülmesi yüzeye derinlik etkisi verir. Aşağıda verilen şekillerde bu ifadelerin anlaşılması daha kolay olacaktır. Şimdi de çizgi ögesi üzerinde duracak olursak, bir boyutlu, düzlem elemanı olup düşünceyi özgün şekilde anlatır. Çizgi, düz ve eğri çizgi olmak üzere ikiye ayrılır. Düz çizgiler, düzlem yüzeylerinin anlatımında etkilidir; durgunluk, hareketsizlik ve statik etkisi katar. Düz çizgiler, düşey ve yatay olarak kullanıldığında statik etki güçlenir. Eğri çizgiler, eğrikli yüzeylerin anlatımında etkilidir. Eğri çizgiler, hareket ve dinamizm uyandırır. Kızıl(2000)'in aktardığına göre, "düz ve eğri çizgiler, görsel anlamda bağlantı kurulup ve tek eleman olarak algılanırsa kesikli çizgilerle de oluşturulabilmektedir. Çizginin, keskinliğini, netliğini, koyuluğuna göre belirsizlik ve derinlik duygusu oluşturulup yaratıcı düşünce oluşturulur.

Uyarıcının değişkenliği

Görüngünün şekli, doğrultusu ve hareketliliği dikkat çeker ve algısal odaklaşmayı sağlar. Bir Dikkat çekilmesini sağlayan değişiklikler uyarıcı olarak nitelendirilir. Bu uyarıcılardan duyu organlarına bilgi gelişi enerji şeklinde olmaktadır(Kızıl,2000).

Uyarıcının yinelemesi

Görüngünün şekli, doğrultusu ve hareketliliği konusunda yineleme gösteren elemanlar dikkatimizi çeker ve hemen algılanır. Düzenli şekilde çizgi kullanımı doğal olarak ritmi yakalayarak ritmik karakter oluşturur. (Kızıl,2000).

Uyarıcının büyüklüğü

Görüngüde büyüklükçe değişiklik gösteren elemanlar dikkatimizi çeker ve hemen algılanır. Uyarıcı büyüdükçe göze daha yakın görünür ve dikkatimizi daha çok çeker (Kızıl,2000).

Uyarıcının şiddeti

Görüngüde biçim ve şekiller kalınlık, koyuluk, keskinlik, netlik, renk ve doku açısından diğer tasarım elemanları arasında değişiklik gösterenler dikkatimizi çeker ve hemen algılanır.(Kızıl,2000)

Örgütlenme (Gestalt İlkeleri)

Algı bir örgütlenme olayı olup gelen duyarlar derlenip, toparlanıp, organize edilerek anlamlı hale getirilir. Bu örgütlenme işi konusunda algısal psikoloji üzerinde çalışan ilk Alman psikologları, Gestalt kelimesini kullanmışlardır.(Cüceloğlu,2000) Gestalt ilkeleri veya Gestalt kuramı Ana Britanica ' da kısaca şöyle tanımlanır: "Max Wertheimer, Kurt Koffka ve Wolfgang Köhler gibi Gestalt kuramcıları algı örgütlenmesini öğrenilen ilişkilerin sonucu olarak görmeye yanaşmıyorlardı. Basit duyumların örgütlenmiş algılar oluşturduğunu kabul etmekle birlikte, algının deneyimin temeli olduğu, insan deneyiminin öğelerin bir araya gelmesinden çok, örgütlenmiş bütünlerden (Gestalt) oluştuğunu öne sürüyorlardı. Zihin bir şekilde küçük boşlukları mantıksal bir bütün oluşturacak bir biçimde doldurur. Gestalt kuramını göre, bir şeklin arka planının da algı üzerinde önemli etkisi vardır. Algıdaki arka plan etkisine en basit örnek, aydınlık – karanlık karşılığıdır. Uyarının parlak görünmesi yalnızca kendisine değildir. Çevresinde ki uyarıya da bağlıdır. Aynı gri kare, koyu fon üzerinde daha beyaz, açık fon üzerinde daha siyah görülür. Algının en çarpıcı özelliklerinden biride, uyarının özelliklerinin sürekli değişmesine karşın, nesnelere değişmez görünme eğiliminde olmasıdır."(Ana Britanica, 376-377) Aydınli' ya göre, Gestalt algı teorilerinde nesnelere belirli bir düzen içinde bir araya gelmekte ve algılama bu düzenin öğeleri tarafından oluşan zihinsel şemalarla açıklanmaktadır(Aydınli,1992:27). Gestalt psikolojisine göre, çok sayıda şeklin kavranabilmesi için belirli koşullar vardır. Bu koşulların gerçekleşmesi için bazı ilişkilerin kurulması gerekmektedir. Şimdi bu ilişkilere kısaca değinelim.

Şekil-Zemin ilişkisi

İnsanların nesne algılamalarındaki örgütleyici eğilimleri şekil ve zemini birbirlerinden ayırt etmeleriyle ilişkilidir. Bu eğilim, nesnelere zeminine göre daha önce göze çarpması neden olur. Örnek olarak duvardaki resimler düşünülürken, şekil, resim; zemin ise duvardır. (<http://www.genbilim.com/content/view/2136/38/18.04.2013>) Bütün algılamalarda şekil ve zemin ilişkisi var olup bu ilişki doğuştan gelen bir özelliktir.

Çevremizdeki uyarılardan, dikkat ettiklerimiz şekil ve bunların dışında kalanları da zemin olarak algılarız. Aşağıda verilen şekil bu ilişkiye verilecek güzel bir örnektir. İlk bakıldığında bazen açık kısım, bazen da koyu kısım zemin olarak algılanabilir. (AÖF Yayınları) Bu algılama aynı zamanda kişilere göre de değişiklik gösterebilir.

Tamamlama

Parça-bütün ilişkisi de algı sürecinde önemlidir. Algıladığımız nesnelere uyarılardan gelmiştir. Ancak, nesnelere, uyarıların bir toplamı olarak algılanmaz. Örnek olarak bir resimde renk tonlarının tek başlarına anlamı yoktur. Resimde bir "bütünlük" oluşturacak biçimde düzenlendiklerinde bir anlam kazanır. İnsanlar, tıpkı bulmaca doldurur gibi görsel olarak algıladıkları uyarılardaki boşlukları doldurarak örgütlenme eğilimlidirler. Aşağıdaki şekli inceleyerek, bakıldığında daire, üçgen veya yıldız olarak görülür. Şekiller tamamlanmamış olmalarına rağmen onları tamamlanmış gibi algılamamızda eğilim vardır. Bu durumda zihinsel olarak şekillerdeki boşlukları doldururuz. Örnekten de anlaşılacağı üzere, algılamada tamamlama bu şekilde ifade edilmektedir. (AÖF Yayınları)

Benzerlik

Birbirine benzer nesnelere, bir grup halinde algısal bütünlük oluşturur. Örnek olarak bir kalabalıkta, aynı cinsiyet veya yaş gruplarını (erkek ve kadınlar, yaşlılar, gençler vs.) bir arada ilişkilendiririz. (<http://www.genbilim.com/content/view/2136/38/,18.04.2013>).

Yakınlık

İnsan zihninde birbirine yakın bulunan nesnelere de gruplanır. Birbirine yakın olan uyarıları, bir örüntü içinde gruplarız. Aşağıdaki şekle soldan baktığımızda yakın parçaları gruplarız. Üç çift çizgi ve tek bir çizgi algılarız. (AÖF Yayınları)

Devamlılık

Algısal alanımızda aynı yönde giden birimler birbirleriyle ilişkilidir. Bu algısal olaya "süreklilik" denir. Süreklilik aşağıdaki şekil incelendiğinde daha net bir şekilde anlaşılacaktır. Noktalara dikkatli baktığımızda tek tek görmemekte bunları birbiriyle kesişen doğru çizgiler halinde algılamaktayız (AÖF Yayınları).

ALGISAL SÜRECİ ETKİLEYEN İÇ ETKENLER

Örüntü Algılaması

Bazı örüntüleri nasıl tanınabileceği, algılanabileceği "kalıba (sembol) vurma" ve "özellik analizi" kuramlarıyla açıklanmaktadır. Önceki öğrenmeler sonucu bilgiye dönüşen geometrik şekiller, kodlanarak bellekte depolanırlar ve orada her birinin kalıbı (sembolü) mevcuttur. Bilgi gerektiğinde depolanan bilgi bulunur ve geri getirilir. İnsan uyarılardaki belirli özellikleri, beklentileri, ilgi alanı, kültür ve deneyimi sayesinde algılar ve örüntüyü tanımlar (Kızıl,2000:72).

Derinlik Algılaması

Özne bir nesnenin ne olduğunu ve konumunu- bir mekânı oluşturan üç boyutu- derinlik algısı ile öğrenmektedir. Cüceloğlu(2005)'na göre; retinamızın iki boyutlu olduğu halde algılamamızın üç boyutlu olmasının sebebi "*tek ve çift gözle görüşle ilgili ipuçlarından kaynaklanmaktadır*" şeklinde ifade edilmektedir. Nesnelere derinlikleri var olup, dış çevreden gelen bazı uyarıcılar sayesinde derinlik algılamasına ulaşırız. Bu uyarıcılar, araya girme, görüntü zayıflaması, örüntü gradyanı, doğrusal uzantıların yaklaşması, görelilik gibi etmenlerdir. (Kızıl,2000)

Araya girme

Araya girme, objelerin birbirlerinin görüntüsünü engellemesi ya da, obje ile gözün arasına başka bir objenin girmesinden oluşur. Benzer iki şekilden iri olanı gözlemciye daha yakın gördüğünden genellikle büyük şeklin küçük şekli kapattığı, engellediği izlenimi doğar (Cüceloğlu,1992).

Görüntü Zayıflaması

Yakınıımızdaki nesnelere yüzey, doku, ayrıntı ve renklerini açık, seçik, net ve parlak görürken, uzağıımızdaki nesnelere ayrıntısız, bulanık ve zayıftır görürüz. Grafikselle olarak; net, koyu ve kalın sürekli çizgiler, parlak renkler

üçüncü boyut etkisi kazanır ve daha yakın görünür; keskinliğini ve netliğini yitirmiş, koyuluğu azalmış çizgiler ise zemin etkisi yaparak daha uzak algılanır.

Örüntü Gradyanı

Yakınıımızdaki nesnelerin ayrıntılarını, yüzeylerinin dokusunu görülürken, nesne uzaklaştıkça yüzey dokusunun yoğunluğu artar; ancak koyuluğu, keskinliği, netliği ve ayrıntıları kaybolur. Yüzey dokusundaki bu değişme derinliğin kavranmasında rol oynar. Işığın da yüzey dokusu üzerinde etkisi olup, çok olduğu yüzeylerde nokta ve çizgiler hafifler, gölgenin fazla olduğu yüzeylerde ise nokta ve çizgiler kuvvetlenir, kalınlaşır, derinlik etkisi artar. (Kızıl, 2000).

Doğrusal Uzantıların Yaklaşması

Gerçekte birbirine paralel çizgiler uzaklaştıkça bir noktada birleşir. Birbirine paralel doğrusal uzantıların yaklaşımı, derinlik ve uzaklık algılamasında kullandığımız ipuçlarından biridir (Kızıl, 2000:107).

Görelî Büyüklük

Nesnelerin görelî büyüklüğü, derinlik ve uzaklık algılamasına yardımcı olmaktadır. Bir nesnenin, kendine benzer diğer bir nesneye göre büyüklüğünün gittikçe küçülmesi, o nesnenin uzaklığı hakkında bilgi verir (Kızıl, 2000).

ALGILAMA KURAMLARI

Görsel uyarıcıların yorumlanmasını ve nasıl algılandığını tanımlamak ve açıklamak için çeşitli teoriler üretilmiştir. Almanya'da Gestalt psikologları "Bütün, kendisini oluşturan parçaların toplamından farklıdır" ilkesini vurgulamışlardır. Gestaltçılar uyarıcıların nesneye yönelik olarak örgütlenmesi biçiminde beliren temel eğilimin, bireyin duyu organları ve sinir sistemlerinin doğuştan gelen bir özelliği olduğunu kabul ederler.(AÖF Yayınları) Gibson'a göre, görsel algıyı anlama için algılamanın nerede başladığının bilinmesi gerektiğini geçtiğini ve başlangıcın fiziksel nesnelere, ışık ve gözle olduğunu benimsemişken; Marr (1982) görsel algının, gözle elde edilen bilgilerin insanlarca anlamsallaştırıldığı bir süreç olduğunu ifade etmiştir. Teorilere göre, insanların görsel duyu sistemi ile oluşturduğu algıları doğrudan etkilediği belirtilmiştir. Lang(1987), çeşitli kişilerce geliştirilen algılama kuramlarının başlıca iki başlık altında toplanabileceğini belirtmektedir.

Bilgiye Dayalı Algılama Kuramları

Bilgiye dayalı algılama kuramlarında, kavramsal bilginin nasıl işlendiği ve ilişkileri üzerine yoğunlaşmıştır. James Gibson ve Eleanor Gibson algının bilgiye dayalı olduğu görüşünde olup duyuusal deneyimlerin gerçekçiliğini kabul ederler. Yalnız, algının ana yapılarından çok yan ürünleri gibi görünen elemanlarını ele alırlar.(Lang,1987)Bu kuramda özellikle dikkat çekilen konular şunlardır;

- 1- Literal Algı; Renklerin, dokuların, yüzeylerin, biçimlerin ve ara mekânların dünyasıdır ve deneyimler için bir çeşit destek, değişmez bir geri plandır.(Dede,1994)
- 2- Şematik Algı; Dikkat ettiğimiz anlamlı, literal algıdan kaynaklanan, bireyden bireye değişiklik gösteren ve yararlı şeylerin algısıdır.

Optik akış ve olanaklılık teorisi

Optik akış kavramı, Gibson tarafından geliştirilen (1966; 1979) "ekolojik algı teorisi"nin bir parçasını oluşturmaktadır. Optik akış, peyzajları hareketimize göre yapılandırılır.(Bell,2001) Bu ekolojik algılayış teorisinin bir yönü, çevremizi tarafsız bir şekilde algılamadığımız, hangi ihtiyaçları karşıladığı bakımından şekillendirdiğimiz fikridir. Bu teorik model, "olanaklılık teorisi" olarak bilinmektedir. Gibson (1979), "olanakların çevrenin iyi ya da kötü olarak ne sağladığı ya da neye neden olduğu kapsamında önerdikleri olduğunu" açıklarken Kaplan ve Kaplan (1989)'a göre " olanaklılık, çevrenin algılayıcıya ne önerdiği; veya algılayıcının çevrede ne yapmak istediğidir" sözleriyle bu fikri desteklemiştir.

Yüzey (zemin) teori

Gibson'a göre algısal fonksiyonları anlama açısından çok önemli bir konudur.. Bu teoriye göre, bir mekan algısından söz etmek için sürekli bir zemin yüzeyi algılanması gerekmektedir. Gibson (1950), mekân algısının temelini içindeki objeler ve elemanların bir araya gelmesiyle oluştuğunu belirtir. Gibson'a göre; "objeler ve elemanların gözlemciden uzaklaşması, görüntünün yoğunluğunun ve ölçüsünün aşamalı değişiminin sonucudur

ve mesafelerin doğru algılanması için en önemli tanımlayıcı, dokusal derecelenmedir. Bu, doğuştan getirilen bir niteliktir, deneyimlere bağlı değildir.”

Dokusal derecelenme

Bu derecelenme derinlik algısı ve şekil-zemin ilişkisinin anlaşılması için gerekli olup önemli algısal ipuçları sağlar. Yüze (zemin) teori' ye göre dokusal derecelenme; mesafe, derinlik ve objelerin görünümü ile uyumlu olup uzaklaştıkça objeler küçülür, derinlik artar ve mesafeler kısalmır. Sonuç olarak dokusal derecelenme, derinlik ve mesafenin nicel değerlendirmesidir (Gibson,1986) ve görüntü oluşumunda şeklin zeminden ayrılmasını sağlamak ve derinlik algısı elde etmek için iki şekilde kullanılır.

Doğal çevrelerdeki zemin dokusunun tanımlanması, derinliğin belirlenmesinde çok önemlidir. Gibson'a (1958) göre dokusal derecelenme, derinlik algısında önemli bir rol üstlenebilir ve dokusal yüzeyler, mesafelerin doğru algılanmasını etkilediğini belirterek, yüzeylerin dokularının hem mekânsal derinliği hem de üç boyutlu elemanlar arasındaki ilişkinin anlaşılmasını etkiler. Gözlemciden uzaklaşan objelerin küçülmesi ve mesafelerin kısılması, bireyin doğuştan sahip olduğu bir niteliktir. Dokular ve mesafeler arasındaki derecelendirmeye ilişkin ipuçlarının, şekil-zemin anlatımları ile iyi ilişkilendirildiğinde güçlü bir derinlik etkisi oluşturulacağı düşünülmektedir.

Duyuma Dayalı Algılama Kuramları

Duyuma dayalı algılama kuramları, duyuusal deneyimlere, duyuuların aktifliğine ve sistemler arası ilişkilerin kabulüne odaklanır. Duyusal verilerin açıklamaları ile algı birimleri ve bunların beyinde nasıl bir araya geldiğini açıklamaya çalışır. Görsel algı konusunda geliştirilen Gestalt kuramı insan algısı ve bilme süreçleri üzerine kurulmuştur. İlkeleri ise, şekil ve zemin arasındaki farklılaşmalardan hareketle oluşturulmuştur.

Gestalt ve Temel Tasarım İlkeleri

Gestalt'ın görüşüne göre “Bütün kendisini oluşturan parçalar bir araya geldiğinde, öğelerin toplamından daha fazla olduğunu savunur” (Çevik,1991). Teorinin temelinde objelerin bütün olarak algılanması vardır ve bu teori; bütünün parçalarını çok iyi organize edilmiş şekiller olarak algıladığımızı vurgular ve görsel alanın düzenlenebilmesiyle algılanabilmesi için gerekli olan kuramsal temeli sağlar(Gabr,2006). Gestalt algı kuramı, kompozisyon ve üslup oluşturmada belirli ilkelerle karşımıza çıkmakta olup bu ilkeler çevresel tasarımda biçimler arası ilişkileri açıklar(Çevik,1991).

ALGI YANILSAMALARI

Dış duyuuların ortaya çıkardığı algılama hatalarına psikolojide "Algı Yanılması" veya "İllüzyon" denmektedir. İllüzyon algılarımızın fiziksel gerçekten çok farklı ya da geometrik özellikleriyle ilgilidir. (AÖF Yayınları) J. J. Gibson'a göre yanılsama yaklaşımı şu şekildedir;“Bir kâğıt üzerindeki çizgi “uyarıcı” olmayıp, çizginin uyarıcı nitelik kazanabilmesi için diğer çizgiler ile kombine edilmesi gerekir. Farklı figürlerle bir araya getirilen eşit uzunlukların, eşit olarak görünmesi beklenmemesi, yanılsama teorilerinin temelini oluşturur”. Algı yanılsamaları, algılama düzenimizde hata payı olduğunu gösterir.(Cüceloğlu,1991) Yanılsama, “gözlerin topladığı eksik verileri anlamak” olarak tanımlanmaktadır. (Gregory,1997). Algı yanılsamaları ikiye ayrılır(Lang,1987):

1- Sübjektif Yanılsamalar; algıdaki yetersizliklerden ve algılama farklılıklarından meydana gelen yanılsamalardır. Heyecanın bıraktığı etkiler, imgelerin eksik özellikleri ve sinir sisteminin içsel olarak uyarımları bu yanılsamalara kaynak teşkil etmektedir.

2- Objektif Yanılsamalar (Geometrik yanılsamalar); 1854' de Oppel tarafından ortaya konulmuş olup, görsel alginin en etkileyici özelliklerini bir araya toplayan en önemli sınıftır. Zıtlıklar, kırılmalar, yanılsamalarla ve geometrik biçimlerdeki bilginin belirsizliğiyle ortaya çıkar. Geometrik yanılsamaların homojen olmamasından dolayı bu konuda birçok teori vardır. Geometrik yanılsama teorileri aşağıdaki gibi açıklanabilir;

- Fizyolojik teoriler; Gestalt okulu, yanılsamaları algısal fenomenlerle birleştirmiş, yanılsamaları da benzer terimlerle açıklamıştır. Görsel alan; güçlerin alanıdır ve yanılsama algıları üretirler. Koehler ve Wallach

(1944) kortikal (görsel) bir içeriğe sahip olan bu yöntem ani olarak ortaya çıkan şekilsel etkiler ve bunların yanılsamaları, üzerine kuruludur. Örnek olarak, şekildeki beyaz üçgen, gerçekte yoktur fakat beyin benzer ve basit bir obje görmeye ihtiyaç duyar ve bireysel elemanlardan (köşelerin varlığı ile) bir bütün oluşturma eğilimi göstererek, beyaz üçgeni görür.(Myers,2003)

- Bilgi-Modellemeli teoriler; ilk geometrik yanılsama teorilerinden biridir ve yanılsama etkilerini yüklenir. Gözün, yakın çizgilerin ürettiği şekilsel yanılsamaları keşfetmesi üzerine kurulu bir teoridir. Örneğin; çizgiler boyunca göz hareketlerinin harcadığı güç farklılıkları nedeniyle çizgilerin boyları hakkında yanlış yargılar üretilir.
- Yargısal teoriler; geometrik yanılsamaları açıklamak için bazı öğrenme formlarına başvurur. Alan ya da perspektif fonksiyonları için ölçü ilişkilerinin öğrenilmesi gibi... Örnek olarak Müller-Lyler yanılsaması ve Ponzo yanılsaması verilebilir. Buradaki durum doğru çizginin bir noktaya yönelmesi ile oluşan yanlış ölçü algılamasıdır. Müller-Lyler yanılsamasında, ok içeren biçimlerin, yatay uzunluklarını ayırmanın imkânsız olduğunu belirtir. Ayrıca bütün biçimlerde yatay uzunluklar düşey uzunluklara göre daha uzun algılanmaktadır.

İNSAN VE ALGI

Algı, ilerde de anlatılacağı üzere psikoloji ve bilişsel bilimleriyle duyuusal bilginin alınması, yorumlanması, seçilmesi ve düzenlenmesi anlamında kullanılmaktadır. Algının sözlükteki karşılığı da anlamak, kavramaktır. Algının birçok tanımlaması yapılmaktadır. Lang(1987)'e göre algı, "çevreden, çevre ile ilgili bilgi edinme süreci"dir. Algı aktif, bilinçli ve amaçlıdır. Aklın ve gerçeğin bulunduğu noktada algı da bulunur. Caudwell(1974) ise algıyı "insanın duyu yoluyla gerçeklikten aldığı şeyler" olarak ifade etmiştir.

Algı, insanın çevresiyle olan iletişim sürecinin temelini oluşturur. Algı; "Bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak (ruh bilimi)" tir. Nesnel dünya duyuular sayesinde öznel bilince aktarılmaktadır. Algı, "dış dünyanın duyuularla gelen imgesinin bilinçte gerçekleşen tasarımı"dır (Hançerlioglu, 2000). Psikolog Morgan (1995) ise algıyı, "duyuular yorumlama ve anlamlı hale getirme süreci" olarak tanımlamaktadır. Morgan algıyı, duyuum süreci ile ilişkilendirmektedir. Genel Psikoloji alanında ilgili çalışmaları bulunan Atkinson'a göre algı; "çevredeki uyarıların organizasyonu ve yorumlanması süreci" dir (Atkinson vd., 1995).

İnsanın bir ortamda yaşayabilmesi için orayı çok iyi tanıması gerekmektedir. Çevreyi tanımak ise yalnız algılama ve deneyimle olur. Algılama, genel manada duyuularla elde edilen verilerin yorumlanarak deneyimlere dönüştürülmesi süreci olarak ifade edilmektedir. Aydınli, algılamayı çevreden gelen uyarıcı etkilerin, bir şekilde duyu organları yardımıyla hissedilmesi ve kavram kazanmasına ilişkin zihinsel bir olgu olarak belirtmiştir. Geddie, algılamayı iki anlam içerdiğini savunarak 'duyuularla farkına varma' ve 'akıl yoluyla bilgi alma' olarak açıklamıştır. Çevreden kaynaklanan uyarıcı etkiler görsel algılama neticesinde önce fark edilir, sonra bilgi haline gelerek uzun dönem hafızaya kaydedilir. Rudolf Arnhem, aklın ve duyuuların bütünlüğünden hareketle, duyuusal algılamanın hatırlama, düşünme ve öğrenme gibi zihinsel işlemleri de içerdiğini ortaya koymuştur (Aydınli, 1992).

Algıya farklı bir yaklaşım olarak Stevens'in Kuvvet Kanunu örnek olarak gösterebilir. Kuvvet Kanunu, algısal yargılarla fiziksel uyarıcının göreceli ilişkisini araştırmaktadır. Canter(1974)'e göre, algı olgusunu da bu ilişkinin matematiksel bir modeli olarak ele almak gerekir. Algılama kişisel bir olgudur. Buradan hareketle algılama kişinin karakterine, yaşına, cinsiyetine, eğitimine, yaşadığı sosyal çevreye ve kültüre göre değişiklik gösterir. Bu durumda her insanın algılaması birbirinden farklıdır. İnsanın geçmişte yaşadığı deneyimler de algısını önemli derecede etkiler. Kişiyeye bağlı özelliklerle birlikte dışarıdan gelen etkiler algılama biçimini farklılaştırır. Immanuel Kant'a göre, "biz bazı şeyleri olduğu gibi değil, bizim istediğimiz biçimde görürüz". Herhangi bir zamanda algıladıklarımız sadece uyarının yapısına bağlı kalarak değil, aynı zamanda ortama, önceki deneyimlerimize, o andaki duyuularımıza, genelde ise istek, tutum, davranış ve amaçlarımıza bağlıdır.

Algısal süreç nesnel uyarıların duyuumsanmasını kapsayan "fizyolojik süreçleri ve bu duyuumsama sonucu meydana gelen bilişsel girdilerin yorumlanma, anlamlandırılması gibi iş ve işlemleri içeren "bilişsel süreçleri içeren iki aşamalı bir yapı göstermektedir (Arnhem, 1966). Algılama süreci iki asamadan oluşur (Lang,1987):

1.Fizyolojik süreç: Dış dünyadan, çevreden gelen verilerin duyu organları sayesinde alınmasını içerir. Sürecin meydana gelmesi açısından; mekânın algılanması sırasında, fiziksel süreç mekânla ilk karşılaştığımızda veya kısa süreli mekânsal deneyimler sırasında gerçekleşmektedir.

2.Bilisel süreç: Zihinsel işlemlerden oluşup alınan verilerin zihinde işlenerek anlam kazandırılması, yorumlanmasıdır. Kişinin mekâna dair hatırladığı bilgileri sürekli olarak mekânı tekrar yaşamalarını kapsar. Yani geçmiş mekân deneyimlerinin hatırlanmasına yöneliktir. Bu anlamda daha uzun süreli bir mekânsal deneyim söz konusudur.

Fizyolojik süreç açısından içindeki olgular herkes için genelleme yapılabilirken, bilişsel süreçte ise içindeki olgular kişisel özellik göstermektedir. Algılama sürecini genel olarak ele alındığında üç önemli boyut öne çıkmaktadır. Bunları açıklayacak olursak:

1. Seçici Algılama: Kişi her an sayılamayacak kadar çok sayıda uyarıcıyla karşı karşıya olup bir kaçını belirginleştirir. Bunlar ihtiyaçları gereği sadece algılamak istediklerini algılayacaktır.
2. Algısal örgütlenme: Dünya rastgele bir araya gelmiş, gelişigüzel olgu ve nesnelerin dizildiği bir çevre olarak görülmez. Sürec açısından insan duyu organları derler, toparlar, organize ederek bir anlam verir. Gestalt psikologları bütünü, kendisini oluşturan parçaların toplamından farklı olduğu ilkesini üzerinde durmuşlardır.
3. Algısal yorumlama: Algılanan tüm nesneler uyarılardan meydana gelmiştir. Ancak, dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki, hiçbir nesne, uyarıların bir toplamı olarak algılanmaz. Yani algı, duyumların toplamında daha fazla bir anlam taşır.

Algı, duyu organlarının aldığı enformasyonların değerlendirilmesi ve yorumlanmasının etkilediği dinamik bir olgudur. Çevreden gelen ışık, ses, koku, vb. enformasyonların, duyu organlarına geliş enerji biçiminde olmaktadır. "Enerji de, bir duyu organını etkileyecek biçimde meydana gelen, bir 'uyarıcı' dır. Altı uyarıcı kategorisi vardır: Mekanik, Termal, Işık, Ses, Kimyasal ve Elektriksel. Uyarıcı, enerjinin bu altı formu görünümünde belirir."

Algı kavramı, algılama olayı, algılayan ve çevresi ile olan etkileşimi birçok kişi tarafından farklı biçimlerde ifade edilmiştir. Geddie (Aydın, 1992), algılamanın "duyularla farkına varma ve akıl yoluyla bilgi alma" şeklinde iki anlamı kapsadığını açıklamıştır. Çevreden kaynaklanan uyarıcı etkiler sayesinde görsel algılamaya bağlı olarak sonucu önce fark edilir, sonra bilgi haline gelerek uzun dönem hafızaya kaydedilir. "Algı, geçmişte kazanılan deneyimlerle, zihinde biriktirilen model ve tarzların bileşimi ve bunlara ek olarak kişisel yeteneklerle ilgili bir mozaiktir." (Aydın, 2005) Baymur (1976) göre de algılama, duyu organları yoluyla beyne iletilen uyarıların duyum haline dönüşüp çeşitli bakımlardan örgütlenip anlam kazanmasıdır. Duyu ile algı arasındaki ilişkiyi Cüceloğlu şu şekilde ifade etmektedir; "duyu; duyu organlarının ilettiği henüz işlenmemiş ham veriyken, algı; duyu verilerini gruplayıp yorumlayarak çevremizdeki nesne ve olaylara anlam verme sürecine verilen addır (Cüceloğlu,1991). Mekânsal algı türleri beş duyumuza göre sınıflandırılmıştır. Bunlar; görsel, boyutsal, işitsel, kokusal, dokunsal algılamadır. Bu algılama türlerine değinmek gerekirse;

- Görsel Algılama: Görme duyu organları, diğer duyu organlarına göre daha önde yer alır ve fazla bilgi almayı sağlar. Bu nedendir ki, görsel algılama en etkin algılama türü olarak bilinir. Carlson'a göre, algılama bilinçsiz bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu anlamda algılama sürecini görme ve algılama şeklinde ikiye ayırmak mümkün değildir. Kişi algılama süreci boyunca sürecin farkında olmaz, sadece algılamanın sonucunu alır.
- Boyutsal Algılama: Görsel algılamanın bir parçası olarak kabul edilir. Nesnelerin ölçüleri, ölçülerin diğer ölçülerle ilişkileri ve ölçeklerle ilgilidir. Boyutsal algılama türü mekânın algısında ölçeğin etkisini belirtmektedir. Mekânda ölçekten bahsedilirken söz konusu olan diğer mekânı ve nesneleri kullanan insan olduğundan, bunların tasarımı insan ölçeği temel alınır.
- İşitsel Algılama: Mekânı algılamakta en etkili görsel algılama olsa dahi, işitsel algılama da bu duruma destek olmaktadır. Algılama da mevcut duyu organları sayısı arttıkça, algılama daha doğru ve net bir hale gelir. Bu bakımdan sesler mekânı algılamamız konusunda görme duyumuna yardım eder. Örnek olarak bir mekândaki müzik sesi ya da insan sesi gibi bir etken o mekânı algılama biçimimizi değiştirebilmektedir.
- Kokusal Algılama: Mekânın algılanmasında, kokusal algılama da işitsel algılama gibi eşit değerde öneme sahiptir. Bu anlamda mekânın içindeki kokular, mekânın algı ve deneyimini değiştirerek farklılaştırır.

- Dokunsal Algılama: Braque dokunsal mekânın, gözlemciyi nesnelere ayırırken, görsel mekânın objeleri birbirinden ayırdığını ifade ederek görsel ve dokunsal algılama arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. İnsan objelere bakmakla, onları görmekle yetinmeyerek, onlara dokunmak, temas ederek deneyim kazanmak ister. Böylece daha kesin bir algısal sonuca ulaşmış olur.

GÖRSEL ALGI

Zihinsel bir süreç olan algılama; göze, kulağa ve diğer alıcılara gelen uyarıcılara zihinde anlamlı hale getirilmesi ve yorumlanması şeklinde tanımlanmaktadır. Morgan (1984), algıyı, duyuları yorumlama ve onları anlamlı hale getirme süreci olarak ifade ederken; Gaddes (1984) *“algılama duyumsama ile başlamasına rağmen, tanıma, ayırt etme ve anlamlandırmayı içermektedir”* şeklinde tanımlamıştır. Aral (2000) ise, çocuğun çevresini fark etmesi ile ifade ettiği algılamada, duyuların önemini vurgular. Aynı zamanda algılamayı, duyularla elde edilen verileri bazı zihinsel öğelerle eşleştirme ve evrendeki olguları anlayabilme, kavrayabilme olarak tanımlar. Zihinsel gelişimin anlaşılması noktasında, görsel algılamanın önemi büyüktür. Bu anlamda dünyayı algılama, tüm duyuların etkileşimi ile gerçekleşebilir. Görsel algılama diğer algılardan farkı en etkili ve en güçlü olmasıdır (Morgan, 1984). Görsel algılamada birey, görme duyusu ile kazandığı bilgiyi anlamak için, görsel uyarıcıları anlamlı bir şekilde örgütlemekte, sınıflandırmakta ve genellemektedir. Frostig (1964) ise, görsel algılamayı; görsel uyarıcıları tanıma, ayırt etme ve daha önceki deneyimlerle ilişkilendiren yorumlama yeteneği olarak ifade etmektedir. Ayrıca görsel algılama sadece iyi görme yeteneği değildir. Bu durumda görsel uyarıcının yorumu göz ile olmayıp beyinde gerçekleşmektedir. Örnek olarak; topu görmek, duysal bir eylemdir, yalnız onun top olduğunun tanınması ve kavranması, bir düşünme eylemidir ve bir dizi zihinsel işlemlerin sonucu oluşur. Bir diğer tanımda Lerner (1976), görsel algılamayı; *“görsel-duysal uyarıcılar yolu ile bilgi edinme ve bu bilginin işlenip yorumlanması olarak tanımlar ve görsel algının, obje tanıma, görsel ayırt etme, görsel şekil-zemin ayırt etme, görsel tamamlama, mekânsal ilişkiler ve görsel sıraya koyma gibi öğelerden oluştuğunu”* belirtmektedir (Tuğrul vd.2001).

Beş duyu organıyla alınan uyarıcılardan nesnel gerçeklik ve öznel yaşantı boyutlarında etkileşerek organizmayı harekete geçiren ve aynı zamanda anlamlı uyarıcılar haline dönüştürülme sürecine algı denmektedir (Aydın, 2001: 155). Algıya, çevredeki uyarıcıların organizasyonu ve yorumlanması süreci de denilebilmektedir (Atkinson, Hilgard, 1995: 185). Algılar duyular üzerine kurulu olmaktadır. Yalnız algı, duyudan farklı olup duyuların ortaya çıkmasında temel oluşturmaktadır. Algılama; *“farkına varma, bilgi sistemimiz içinde bir yer bularak yakıştırma ve söz konusu olguyu nesnel ve nicel olarak yargılayıp değerlendirme süreci”*dir (Erbay, 1997: 19).

İnsanlar soyut–somut nesnelere ilgili sürekli duysal bilgiler alırlar. Bu duysal bilgilere algılama denmekte olup imgesel parçalar simgenin bütününe çağırabilir. Bu anlamda insanı kendiliğinden bir zihinsel sürece sokarak, simgesel bütünlüğünü bulmaya itebilir. Her iletişim sürecinde, ana kodlama ona bağlı başka iletişim kanalları da devreye sokar. Jest, mimik, ses tonu, sözcükler üzerinde yapıları vurgulamalar vb. birer simgesel algı modelini oluşturur. Çoğu kez reklamcıların günümüzde yaptığı gibi belirtken bir uyarı algılamamızı koşullandırır (İnceoğlu, 2000: 47).

Algılama sürecinin en önemli özelliklerinden biri, seçici olmasıdır. Bu özellik sayesinde çok sayıda uyarıcı ile karşı karşıya kalsak dahi, beynimiz bu uyarılardan kendisi için önemli olan uyarıcıları dikkate alır. Eğer algılamamız seçici olmasaydı, uyarıcılar karşısında beynimiz bir değerlendirme yapamayacak ve mantıken de bu uyarıcılardan hiç birine uygun davranışta bulunamayacaktı (Tekler, 2002: 74). Görsel algıyı etkileyen faktörlerden bazılarını değinmek gerekirse bunlar; Figür Formasyonu ve Figür Zemin Bağlantısı, İki Boyutlu Mekânsal Organizasyon, Üç Boyutlu Mekânsal Organizasyon’dur (Erkman, 1973). Algı organizasyonlarından en basit ve temel ilkelerinden biri olan Şekil – Zemin Organizasyonu’nda zemine karşın şekil olarak algılanan biçimler obje olarak görünmektedir. Burada bazı kurallar ise şunlardır:

- Rengi ve dokusu farklı olan iki alandan biri daha geniş olup diğerini sararsa o zemin olarak gözükmektedir.
- Görsel alan bir profil ile ikiye bölünmüş ise alttaki parça şekil olarak algılanmaktadır.

Psikolog Wertheimer’in, 1923 yılında yaptığı çalışmalar sonucunda kendi Gestalt prensiplerini formüle etmiştir. Sonraları diğer Gestalt psikologları da bu prensiplere eklemelerde bulunmuşlardır. Gestalt faktörlerinin en

önemlilerini sıralayacak olursak: Yakınlık faktörü ya da en yakın mesafe prensibi, Yön Faktörü, Benzerlik Faktörü, Kapalılık Faktörü, İyi Eğri ve Düzgün Eğri Faktörü, Devamlılık Faktörü, Simetri Faktörü, Hareket Faktörü, Deneyim Faktörüdür.

SONUÇ

Algı; çevreden gelen uyarıların meydana getirdiği duyuların, aynı zamanda ya da ardı ardına ayrımlarla anımlanması ve belleği uyarması neticesinde ortaya çıkan, karmaşık bir olgudur. Kısaca, algılama, çevreden anlamlı bilgiler toplama, tanıma, düşünme, hatırlama, hissetme gibi süreçlerini kapsayan bir psikolojik süreçtir. Algılama kavramı ise, çevrenin tanınmasında önce uyarımlar gerekmektedir, uyarımlar sonucu duyular ve sonuç olarak her duyum, bir algılama ve anlamayı doğurur şeklinde özetlenebilir.

Algılama, çevrenin uyarıcı niteliğinin ve bireyin kendi öz bilgi birikimi ve geçmiş yaşam deneylerinden elde ettiği bir işlev niteliğindedir. Algılama, kişinin dünya görüşü olarak nitelendiğimiz simge, sembol, inanç, ideoloji gibi yaşam deneylerinin derin izlerini barındırır.. Bireyin içinde bulunduğu sosyal ortama ve kendi psikolojik alana bağlı olarak, algılama somut duyumsallığın da ötesinde sosyal bir olgudur. Kişisel motivler, kişinin içinde bulunduğu duygusal durum, belirli bir nesnenin algılanması sırasında bireyin içinde bulunduğu grup ilişkileri vs., algılamayı etkileyen diğer faktörler olarak sıralanabilir. Algılama, bireysel olmayıp soyut etmenlere de bağlı olan sosyal bir olgudur. Bu anlamda sosyal algılama bireyde itaat, özdeşleşme ve benimseme gibi davranışlar ortaya çıkarmaktadır.

Görsel algıyı etkileyen faktörler arasında uyarıcının sahip olduğu anlam, kişinin uyarıcıyı daha önceden tanınması, kültür farklılıkları, zihinsel süreçlerin oluşturduğu düzen farklılıkları gibi etkenler gösterilmektedir. Görsel algı bu sayede bireye göre değişen bir olgu özelliği taşımaktadır. İnsanın bu zihinsel süreçte yaşadığı toplumun, kültürün, deneyimlerinin ve öğrenim düzeyinin etkisi oldukça büyüktür. Aynı zamanda da mekân algılamaya yönelik zihinsel düzen ise çevre ile etkileşimle gelişmektedir.

Not: Bu çalışma 25-27 Nisan 2013 tarihlerinde Antalya’da 28 Ülkenin katılımıyla düzenlenen “ International Conference on New Trends in Education – ICONTE – 2013 ”da sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Aydın, A. (2001). Gelişim Ve Öğrenme Psikolojisi. İstanbul: Alfa Yayınları.

Arnheim,R- Gestalt Psychology And Artistic Form And Aspects Of Form Bloomington: India University Press, 1966.

Atkinson Rita L. Vd.(1996). Hilgard’ S Introduction To Psychology, Cenevre: Harcourt Press, 12.B.

Aydınlı S.(1992). Mimarlıkta Görsel Analiz, İstanbul:İtü Mim. Fak. Baskı Atölyesi.

AOF Yayınları, www.notoku.com.tr

Becer, E. (2005). İletişim Ve Grafik Tasarım. Ankara: Dost Kitabevi.

Başkaya A., Vd.,(2003).Mekansal İmaj Üzerine Bir Deneme, Ankara: Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. Yayınları, Cilt 18, No 2.

Bell, S.(2001). Landscape Pattern, Perception And Visualization İn The Visual Management Of Forests, Landscape And Urban Planning, Elsevier Science Ltd., 54, 201- 211.

Cüceloğlu D.(1987).İnsan İnsana, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

- Cüceloğlu D.(1992). İnsan Ve Davranışı, İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Cüceloğlu, D., (1991). İnsan Ve Davranışı, Remzi Kitabevi.2. Basım, İstanbul.
- Çevik, S.().191, Mekân-Kimlik-Kimliklendirme, Trabzon Sokağı Örneği, Doktora Tezi, K.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Dede, Ö., E.(1997). Mekânın Algılanma Olgusu Ve İnsan-Hareket-Zaman Faktörlerinin Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Erbay, M. (1997). Plastik Sanatlar Eğitiminin Gelişimi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
- Ersöz, N. S. (1993). Türkiye'de Grafik Sanatların Gelişimi Ve Grafik Sanatçıları (1923-1993). Ankara: Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi.(1997).
- Genç A.Sipahioğlu A.(1990). Görsel Algılama- Sanatta Yaratıcı Süreç, İzmir: Sergi Yayınları.
- Gibson, J., J.(1986), The Ecological Approach To Visual Perception, Cornell University, Lawrence Erlbaum Associates, London.
- Gabr, H(2012). Theories & Philosophy Of Aesthetics: The Behavioral Study Of Aesthetics In Architecture, Department Of Architecture College Of Engineering, Cairo University, [www.Eng.Cu.Edu.Eg/Hgabr/Arch702aesthetics/Gestalt.Htm](http://www.eng.cu.edu.eg/Hgabr/Arch702aesthetics/Gestalt.Htm)
- Gregory, R., L.(1997) Knowledge İn Perception And Illusion, Phil. Trans. Royal Society, London. B., The University Of Bristol, Bristol, 352, 1121-1128.
- Günel, N.(1984).28 Desen,Yay Yayıncılık,İstanbul.
- İnceoğlu, Metin. (2000). Tutum - Algı - İletişim. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Kalyoncu, R. (2000). Temel Tasarımın Modern Sanat Eğitiminde Uygulanabilirlik Düzeyi. Y.Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Resim-İş Eğitimi Ana Sanat Dalı.
- Kızıl F.(2000). Objelerin İki, Üç Boyutlu Grafik Anlatımı Ve Zihinde Canlandırma, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayın No: 25.
- Kaplan, R. Ve Kaplan, S.(1989). The Experience Of Nature: A Psychological Perspective, New York, Cambridge University Press.
- Ketenci, H. F., Bilgili C. (2006). Görsel İletişim-Grafik Tasarım. İstanbul. Beta Yayınevi.
- Lang, J.(1987). Creating Architectural Theory, Van Nostrand Reinhold, New York.
- Morgan, C., T.(1984)., Psikolojiye Giriş, 8. Baskı.
- Myers, D.(2003), Psychology İn Modules, 7. Ed., Worth., New York.
- Odabaşı, A, Hatice. (2002). Grafikte Temel Tasarım, İstanbul: Yorum Sanat Yayınları.

Orhon İstifoğlu, B. (2003). Mesleki Eğitim Dergisi. Ankara.

Özcan, Z., Bayraktar, N., Göker, N., Tekel, A. (2003). Kente Dair Analitik Bir Çözümleme: Sokaklar 'İlk Yıl Şehir Planlama Atölyesi Deneyimi'. Tasarım Eğitiminde Görsel Algı, [Www.Mmf.Gazi.Edu.Tr/Journal/2003_2/17-30.Pdf](http://www.Mmf.Gazi.Edu.Tr/Journal/2003_2/17-30.Pdf)

Teker, Ulufer. (2002). Grafik Tasarım Ve Reklam. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

Türkmen, S.M.(1996). Boğazda Yalı.

Ünver, G. (2006). Bilişsel Yaklaşım Ünite 11. Gelişim Ve Öğrenme. Ulusoy, A.(Ed.). Pegem A Yayıncılık.

Uçar, T.F.(2004). Görsel İletişim Ve Grafik Tasarım.

[Http://Www.Sinancanan.Net/Bilimsel/İnsan.Htm](http://Www.Sinancanan.Net/Bilimsel/İnsan.Htm),19.04.2013.

[Http://Www.Genbilim.Com/Content/View/2136/38](http://Www.Genbilim.Com/Content/View/2136/38),19.04.2013.